

Ivo Mišur

KRSNA SLAVA NERETVANSKIH KATOLIKA PRIJE DRUGOGA
SVJETSKOG RATA

*Family Patron-Saint's Day of Roman Catholic Population of Neretva
Valley before World War II*

UDK: 27-36:27-565Ć(497.584-3Neretvanska dolina)“1941“

Pregledni znanstveni rad

Review article

Primljeno 10/2019.

175

Sažetak

U ovom radu obradit će se podatci o običaju slavljenja krsne slave u Hrvata rimokatolika u dolini Neretve koje je prikupio don Radovan Jerković do 1941. godine. Istraživanje će obuhvatiti sljedeće župe: Bagalovići, Desne, Borovce-Nova Sela, Komin, Metković, Slivno, Vid i Vidonje. Analizirat će se učestalost i geografska rasprostranjenost slavljenja pojedinih svetaca te na temelju tih podataka izvući zaključci.

Ključne riječi: krsna slava, dolina Neretve, rimokatolici, narodni običaji.

UVOD

*Krsnica, krsna slava ili samo slava običaj je slavljenja sveca zaštitnika vlastitog roda, proširene obitelji koja nosi isto prezime. Jedan rod u pravilu ima jednu krsnu slavu. U narodu se kaže da pojedini rod sveca *slavi*, *drži* ili *služi*. Slava je obiteljsko nasljeđe koje se prenosi s koljena na koljeno po muškoj liniji. Promjena je moguća jedino ako se mladić priženio u ženinu kuću i prihvatio slavljenje sveca zaštitnika njezine obitelji. Svetac se, dakle, drži zaštitnikom kuće, tj. imanja. Obitelji koje bi doselile, a nisu imale svoju slavu, obično bi slavila Sve svete (1. studenog)¹.*

¹ Josip BEBIĆ, Župa Opuzen, Opuzen: Župski ured Opuzen, 1983., str. 110.

Korijeni ovog običaja nisu do kraja razjašnjeni i postoji nekoliko teorija razvijenih većinom u Srbiji gdje su o slavi napisani mnogobrojni radovi. Čiro Truhelka dovodi ga u vezi s larizmom, odnosno kultom predaka u rimskoj kulturi². Milivoj Vasić piše o vezi krsne slave i grčkog kulta herosa³, odnosno i on zagovara kult predaka⁴. Vladislav Skarić navodi mogućnost da je stanovništvo određenog kraja slavilo sveca čija se crkva nalazila u selu. U ratovima bi se crkve rušile, ali je moguće da se slavljenje sveca zadržalo u obiteljima koje su živjele u opustošenom selu. Moguće je da je slava nastala iz običaja osnivanja bratovština u Dalmaciji. Bratovštine su zajednice vjernika-laika koje su dobivale imena po pojedinim svecima. Iako su bratovštine postojale svugdje, nije razjašnjeno zašto su se zadržale samo južnije od Tučepa. Skarić smatra da je krsna slava nastala kod katolika na jadranskoj obali⁵. Moguće je da su slave nastale zavjetovanjem pojedinca ili cijele obitelji tijekom veće nevolje ili haranja smrtonosnih bolesti. Jedna stanovnica Makarskog primorja spominje da su se njezini predci zavjetovali sv. Martinu u vrijeme kuge⁶⁷. Radoslav Grujić iznosi teoriju da je krsna slava nastala reformskim pokušajima sv. Save da poganski običaj žrtvovanja životinja ukloni iz okolice crkve tijekom svetkovine *pamet svetom*⁸.

S crkvene strane gledišta svetac zaštitnik obitelji njezin je zagovornik pred Bogom i u nevolji se članovi obitelji njemu utječu za pomoć. Kao zahvala za svu dotadašnju pomoć jednom godišnje organizira se ručak u svečevu slavu. Slava je ne samo vjerska proslava već proslava vlastite obitelji, njezina jedinstva i identiteta⁹.

² ČIRO TRUHELKA, *Larizam i krsna slava*, u: *Glasnik Skopskog naučnog društva VII-VIII*, Skopje, 1930., str. 1.

³ Ljudi koji su nakon okončanja svoga "zemaljskog" života, u zagrobnom životu dobili status idealnih bića, nalik bogovima.

⁴ DANIJEL SINANI, *O proučavanjima porodične slave u Srbiji*, u: *Etnološko-antropološke sveske* 19, (n. s.) 8, 2012., str. 177.

⁵ VLADISLAV SKARIĆ, *Postanak krsnoga imena*, u: *Glasnik Zemaljskog muzeja XXXII*, Sarajevo, 1912., str. 245–277.

⁶ Početak 19. stoljeća.

⁷ A. ZARADIJA KIŠ i V. VELA PUHARIĆ, *Kulturološke perspektive utonule baštine Sv. Martina na Makarskom primorju*, str. 331.

⁸ Radoslav GRUJIĆ, *Crkveni elementi Krsne slave*, u: *Glasnik skopskog naučnog društva VII-VIII*, 1930., str. 35.

⁹ Dušan BANDIĆ, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd: XX vek, 1997., str. 246.

Neslužbeno tumačenje Srpske pravoslavne Crkve jest da je na taj dan (svetac) predak obitelji primio kršćanstvo te otada on i njegovi potomci časte pojedinog sveca, svoj duhovni rođendan¹⁰. Ovo idealizirano tumačenje pokušava slavi dati religijski korijen.

Slavljenje krsne slave najraširenije je u Srbiji gdje gotovo svaka obitelj obilježava ovaj običaj. U srpskom pravoslavlju postoji sedamdeset osam svetaca zaštitnika koji se obilježavaju kao slave. U Srbiji se najčešće slave sv. Nikola, Arandjelovdan, Đurđevdan, Jovandan, Mitrovdan, Đurđić i sv. Petka¹¹. Više od polovice Srba slavi sv. Nikolu¹². Nakon Drugoga svjetskog rata u Srba je također kao u dalmatinskih katolika došlo do zamiranja obilježavanja krsne slave¹³. Do njezine revitalizacije dolazi raspadom Jugoslavije kada Srpska pravoslavna Crkva dobiva mjesto u javnom životu. Krsna slava postala je jedna od važnijih odrednica srpskoga nacionalnog identiteta¹⁴. Slava je označena kao sasvim srpsko-pravoslavni običaj te su prema zagovornicima ove teorije svi nepravoslavci koji obilježavaju krsnu slavu pokatoličeni ili islamizirani u prošlosti, ali su zadržali svoj stari narodni običaj¹⁵. Truhelka ispravno zaključuje da se slava ne može nazivati samo srpskim pravoslavnim običajem. Srpski nije jer ga slave i Hrvati, Makedonci, Albanci i Karavlasii. Pravoslavni nije jer ga ne slave Rusi, Bugari, Grci i drugi pravoslavni narodi¹⁶. U Srbiji je naziv krsna slava postala istoznačnica za sveca zaštitnika, tako imamo krsne slave institucija, škola i općina. To u Hrvatskoj nije slučaj te se naziv krsna slava koristi samo za obiteljskog sveca.

Običaj krsne slave razvio se na područjima koja su bila dugo pod osmanskom vlašću tijekom koje je rušenjem crkava i bijegom svećenstva kršćanska crkvena jurisdikcija u obliku župa i biskupija oslabljena. Nepostojeći crkveni ustroj pridonio je slabljenju

¹⁰ Sabina HADŽIBULIĆ, *The Slava Celebration: A Private and a Public Matter*, u: *Temenos* Vol. 53 No. 1, 2017., str. 36.

¹¹ D. SINANI, *O proučavanjima porodične slave u Srbiji*, str. 175.

¹² S. HADŽIBULIĆ, *The Slava Celebration: A Private and a Public Matter*, str. 36.

¹³ *Isto*, str. 33.

¹⁴ D. SINANI, *O proučavanjima porodične slave u Srbiji*, str. 190.

¹⁵ Jovo BAJIĆ, *Kako je pokatoličena zapadna Hercegovina*, http://kovceg.tripod.com/pokatolicena_zap_hercegovina.htm (pristupljeno 17. 11. 2018.).

¹⁶ Ćiro TRUHELKA, *Testament gosta Radina*, u: *Gl. Zemeljskog muzeja XXIII*, Sarajevo, 1911., str. 355.

društvene funkcije religije kršćanskih zajednica što je uvjetovalo ubrzanu islamizaciju. Preostalo se kršćansko stanovništvo radi nepostojanja šire zajednice usmjerilo k manjoj zajednici, široj obitelji. Ovaj fenomen zatvaranja u manje zajednice uvijek se događa kod vjerskih zajednica koje su izložene progonima. Tijekom razdoblja, kada su vjernici u pojedinim krajevima bili bez crkve i kada su svećenika viđali nekoliko puta u životu, krsna slava dobila je na važnosti u obiteljskome vjerskom životu što je omogućilo da se ovaj običaj održi kroz stoljeća¹⁷.

Krsna se slava različitim rekvizitima i običajima osim u Srbiji obilježava u Bosni i Hercegovini, sjevernoj Albaniji (pravoslavci i katolici), sjeverozapadnoj Makedoniji te na sjeveru Grčke kod Vlaha i Karakačana¹⁸. Također ju slave Hrvati, rimokatolici u dolini Neretve, Makarskom primorju, Vrgorcu, Imotskoj krajini, južnoj Hercegovini, Konavlima i Boki kotorskoj. U ostalim dijelovima Dalmacije ovaj običaj, vjerojatno, nije postojao. O katoličkoj krsnoj slavi detaljnije se počinje pisati tek u prvoj polovici 20. stoljeća. Najsjevernija točka u obalnom pojasu Jadranskog mora u kojoj se bilježi slava jesu Tučepi. Granica područja krsne slave ide preko Kozica, Zavojana, nastavlja se na Banju sve do granice s Hercegovinom¹⁹.

O slavi u Makarskom primorju pisali su Banović (1912.), Stojković (1933.) i Milan Šetka (1968.). U novije vrijeme ovim fenomenom bavili su se Šunde (2001.) te Zaradija Kiš i Vela Puharić (2012.). U Makarskom primorju ovaj se običaj postupno zapustio nakon Drugoga svjetskog rata te tako za njega znaju jedino mještani rođeni prije 1960-ih²⁰.

Slava je po važnosti na razini Božića i Uskrsa²¹. U ovom običaju dolazi do miješanja privatnog s javnim te religijskog s profa-

¹⁷ M. MIETTERAUER, *Balkans in European Comparison*, str. 75.

¹⁸ Michael MITTERAUER, *Household and Family in the Balkans: Two Decades of Historical Family* u: *Balkans in European Comparison*, (ur. Karl Kaser), Graz, LIT Verlag, 2012., str. 381.

¹⁹ Stjepan BANOVIĆ, *O porijeklu slave krsnog imena*, u: *Zbornik O krsnom imenu*, (ur. Ivan Kovačević), Beograd: Prosveta, 1985., str. 268–273.

²⁰ Antonija ZARADIJA KIŠ i Vedrana VELA PUHARIĆ, *Kulturološke perspektive utonule baštine Sv. Martina na Makarskom primorju*, u: *Makarsko primorje danas, Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Grad Makarska, 2012., str. 390.

²¹ Dušan BANDIĆ, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd: XX vek, 1997., str. 134.

nim²². Društvena je funkcija slave održavanje interpersonalnih i međuobiteljskih veza kroz uzajamno ugošćivanje²³. Također omogućuje obitelji integraciju u širu zajednicu²⁴.

KRSNA SLAVA U HRVATA RIMOKATOLIKA U DOLINI NERETVE

Prvi je o krsnoj slavi u Neretvi pisao Stjepan Banović 1912. godine. On je pisao o krsnim slavama u Makarskom primorju. Na kraju članka kratko se osvrnuo na slave u Neretvi. Pisao je o Opuzenu i nabrojio neke obitelji i njihove slave²⁵. Članak je napisan kao prilog radnji dr. Ćira Truhelke naziva *Testament gosta Radina*. Banovićev članak ponovno je objavljen 1985. u zborniku *O krsnoj slavi* urednika Ivana Kovačevića.

Don Radovan Jerković prvi je popisao neretvanske obitelji i njihove krsne slave po župama u prvoj polovici 20. stoljeća. Popisi su dio teksta o povijesti župe i podrijetlu pojedinih obitelji. Podatci o krsnim slavama navedeni su bez ikakve brojanice, geografske ili druge analize u svakom poglavlju o pojedinoj župi u obliku nabranjanja u nekoliko rečenica. Jerkovićeva želja bila je da se povijesna građa koju je skupio objavi pod naslovom *Povijest Neretve* odnosno *Neretva nekad i sada*. U istraživanju ga je prekinula smrt 1950., a nakon njega ostalo je nedovršeno istraživanje i velika količina prikupljenih podataka iz neretvanske povijesti u rukopisima. Don Mile Vidović prihvatio se golema posla proučavanja i pripreme za tisak cjelokupne baštine don Radovana Jerkovića koji je svoju rukopisnu povijesnu građu oporučno ostavio don Mirku Talajiću. On je rukopise donirao Nadbiskupskom arhivu u Splitu. Tek su se u proljeće 1999. inventarizirali i izvršena je folijacija. Građa je podijeljena na dvadeset svezaka. Knjiga je izdana 2000. godine u nakladništvu Matice hrvatske Metković. U trećem dijelu knjige obrađeni su arhivski dokumenti i matične knjige neretvanskih župa. Prvi su put izneseni podatci o podrijetlu pojedinih obitelji. Uz podatke o brojnosti obitelji po

²² S. HADŽIBULIĆ, *The Slava Celebration: A Private and a Public Matter*, str. 48.

²³ D. SINANI, *O proučavanjima porodične slave u Srbiji*, str. 189.

²⁴ S. HADŽIBULIĆ, *The Slava Celebration: A Private and a Public Matter*, str. 46.

²⁵ Stjepan BANOVIĆ, *O porijeklu Slave – Krsnog imena*, u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 24, 1912., str. 265–273; *Sv. Mijovila služe: Dujmovići, Zonići, Lozine i Stanići. Sv. Martina služe: Vlahovići i Nikolići. Sve svete služe: Matici, Milići, Dominikovići, Ružićani, Šamići, Filipovići*.

župama 1941. godine objavljeni su podatci o krsnicama ili plemenskim svecima zaštitnicima kako ih naziva Jerković²⁶.

U ovom radu obradit će se podatci o slavljenju krsne slave 1941. godine u sljedećim neretvanskim župama: Bagalovići, Borovci-Nova Sela, Desne, Komin, Slivno, Vid, Vidonje i djelomično Metković. Za Župu Dobranje Jerković je naveo da sve obitelji slave slavu, ali nije poimenično navedena ni jedna. U Rogotinu su sve obitelji slavile Sve svete, te se takvo kolektivno slavljenje krvno nevezanih rodova ne može smatrati krsnom slavom²⁷. Obilježje je slave da je karakteristično za pojedine obitelji, a ne za cijelu župu. Jerković nije obradio opuzenske rodove i njihove svece zaštitnike.

Jerkovićevo istraživanje važno je jer prikazuje stanje krsne slave prije Drugoga svjetskog rata, tj. vremena prije industrijalizacije, iseljavanja pojedinih sela, spuštanja u dolinu, tj. prije promjena koje su zahvatile cjelokupni život običnog Neretvanina i nepovratno promijenile neretvansku dolinu. Obradom i analizom podataka prije Drugoga svjetskog rata može se doći do ispravnijih zaključaka o autohtonosti i podrijetlu krsne slave u dolini Neretve.

Poslije Jerkovića neretvanske krsne slave djelomično je popisao fra Vjeko Vrčić (1974.), obradivši samo Župu sv. Ilije u Metkoviću, Opuzen i Vidonje. Don Josip Bebić u svojoj knjizi Župa Opuzen popisuje opuzenske krsne slave, gotovo jednake kao Vrčić devet godina prije. Don Mile Vidović u Župa Dobranje-Bijeli Vir 1995. godine popisuje prvi put krsne slave iz tog mjesta. Znanstveni članak *Stanovništvo Komina u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća* u kojem poglavlje *Ekskurs o krsnoj slavi* ukratko govori o ovom običaju u Neretvi i dotiče se ponajviše Komina, napisala je Maja Šunjić 2009. Jerković se u svojem radu koristi nazivima *krsnica*, *plemenski zaštitnik* i *služba*. Vrčić spominje *krsnice* i *plemenske zaštitnike*, Bebić *svece zaštitnike* i *plemenske zaštitnike*, a Vidović i Šunjić *krsnu slavu*.

Vrčić je popisao stanje kakvo je bilo 1974. te se rezultati njegova istraživanja, kao ni Vidovićeva za Dobranje, nisu uzeli u obzir u statističkoj obradi u ovom radu. Razlog je taj što je kroz tridesetak godina došlo do određenih promjena u pojedinim sla-

²⁶ Mile VIDOVIĆ, *Don Radovan Jerković, Život i djelo*, Metković: Matica hrvatska, 2000., str. 7–8.

²⁷ *Isto*, str. 422.

vama te popisano stanje iz 1974. ne odgovara u potpunosti stanju iz 1941. godine.

Za razliku od pravoslavnih Crkava, Katolička Crkva izvršila je reformu kalendara, tj. raspored svetaca tijekom godine 1965. godine te su se neki sveci pomaknuli. Tako je sv. Toma apostol imao spomendan 21. prosinca, a danas se slavi 3. srpnja. Bebić navodi da opuzenske obitelji slave prema starome pretkoncilskom kalendaru.

Nažalost, Jerković u svom radu nije opisao običaje i rekvizite tijekom obilježavanja slave u Neretvi. Prvi je to uradio Vjeko Vrčić za Opuzen. Vidović opisuje običaje u Dobranjama, a Šunjić u novije vrijeme prema svjedočenju starijih Kominjanki opisuje slavljenje u tome mjestu. Važnost je slave kroz četrdeset godina umanjena, a neki običaji vezani uz proslavu izumrli su ili su se modificirali, kao i rekviziti.

Obilježja slave u Neretvi apstinencija su od teškog rada i poljodjelskih poslova na dan slave, odlazak u crkvu i ručak u obiteljskom domu na koji se pozivaju rodbina i prijatelji. Rekviziti nisu jedinstveni. Na neretvanskom području pojavljuju se čaša ispunjena pšenicom u kojoj gori svijeća, vino i kruh.

Karta doline Neretve

U Dobranjama se slava slavila dva dana, a u novije vrijeme samo jedan dan. Slava počinje odlaskom na misu na koju

idu slobodni članovi obitelji (žene obično čiste kuću i priprema-ju ručak). Nakon mise odlazi se na ručak zajedno s prijateljima. Ručak se održava u kući slavljeničke obitelji i počinje molitvom i upaljenom svijećom voštanicom. Na kraju objeda svijeća se gasi kruhom umočenim u vino. Nakon ručka druženje se nastavlja u kući domaćina ili u šetnji po selu. Navečer se gosti skupe na večeri kod domaćina nakon čega se razidu kućama²⁸. U Vidonjama se pali svijeća zabodena u pšenični kruh ili čašu s pšenicom. U Opuzenu uz obvezni dolazak u crkvu na pjevanu misu moli se i za mrtve, nakon čega bi se skupili prilozi za misu i pjevače. Priprema se ručak za obitelj i prijatelje koji uključuje, molitvu prije i nakon ručka te gašenje svijeće umočenom u vino na kraju ručka²⁹. U Kominu se za slavu odlazi u crkvu i priprema ručak za prijatelje (pečena gudica). Za razliku od susjednog Opuzena, Kominjani nemaju slavskih rekvizita³⁰. U nekim su se obiteljima djeca imenovala prema svecu zaštitniku obitelji. U daljem tekstu analizirani su podatci Jerkovićeve istraživanja po župama.

Bagalovići

Ovoj su župi pripadala sela Bagalovići, Krvavac, Rnjaci, Vrhdesne, Matijevići i Kula Norinska. Najveće mjesto župe danas je Krvavac I. Jerković je rođen u Bagalovićima³¹ te je zasigurno bio dobro upoznat sa svim obiteljima i njihovim slavama. Popisao je četrdeset jedno prezime, odnosno rod³². Njih čak dvadeset sedam slavilo je Sve svete što je činilo ukupno dvije trećine krsnih slava u župi. Četvrtina je rodova slavila sv. Nikolu. Zastupljeni su još sv. Toma i sv. Martin s po dva roda koji su ih slavili. Nikolići zasigurno nisu izvorno imala svog zaštitnika jer su dvije grane roda imale dva različita sveca. Osam obitelji Nikolić, čiji se predak priženio Ujdurima, slavili su Sve svete, a četiri obitelji čiji se predak priženio u selo Matijeviče slavile su sv. Tomu³³.

²⁸ M. VIDOVIĆ, *Don Radovan Jerković, Život i djelo*, str. 381.

²⁹ J. BEBIĆ, *Župa Opuzen*, str. 110.

³⁰ Maja ŠUNJIĆ, *Stanovništvo Komina u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća*, u: *Povijesni prilozi* 37 (2009.), str. 335.

³¹ Lokalno stanovništvo kaže *na* Bagalovićima.

³² Pleme bi označavalo više obitelji u različitim kućanstvima koje imaju isto prezime i rodovski su povezane.

³³ M. VIDOVIĆ, *Don Radovan Jerković, Život i djelo*, str. 169–170.

Borovci-Nova Sela

Župa Borovci-Nova Sela obuhvaćala je dva istoimena sela. U župi su samo dvije obitelji imale slavu dok su ostali slavili zaštitnika sela, ovisno o mjestu stanovanja, sv. Nikolu čija se crkva nalazila u Borovcima ili sv. Antu čija je crkva bila u Novim Selima. Krsnu slavu imali su Krstičevići i Alimići. Oba su roda slavila sv. Ivana³⁴.

Desne

Desne su župa kojoj su pripadala sela Desne, Podrjnjica, Matijevići, Momići, Vrhdesne i u kojoj sve obitelji imaju sveca zaštitnika. Najviše ih je slavilo Sve svete (14), potom slijedi sv. Nikola (5), sv. Martin (4) i sv. Ivan s jednim rodod štovatelja. Rod Medak imao je dvije grane koji su štovali sv. Martina (dvanaest domaćinstava) i Sve svete (dva domaćinstva)³⁵.

Komin

Župa Komin obuhvaćala je istoimeno naselje. U Kominu su trideset četiri obitelji slavile krsnu slavu. Dugandžići ovisno o grani slavljahu sv. Martina ili sv. Tomu. Najviše rodova slavilo je sv. Nikolu (čak petnaest obitelji). Sv. Martin imao je šest rodova štovatelja, sv. Ivan pet, Svi Sveti četiri. Bogojavljenje su slavile dvije obitelji, a sv. Tomu i sv. Stjepana po jedna³⁶.

Slivno

U Slivnu je don Rade 1941. popisao dvadeset šest prezimena od kojih nositelji samo njih devet slave krsnu slavu. Od toga tri roda slave Bogojavljenje, tri sv. Nikolu, dva sv. Tomu i Butigani koji slave sv. Mihovila³⁷.

Vid

U Vidu koji uz Vid obuhvaća i selo Prud samo je jedna četvrtina obitelji imala sveca zaštitnika. Tri roda slavila su Bogojavljenje, a šest Sve svete.

³⁴ Isto, str. 194.

³⁵ Isto, str. 211–212.

³⁶ Isto, str. 239.

³⁷ Isto, str. 448.

Vidonje

U Vidonjama koje obuhvaćaju istoimeno selo te današnje Mlinište, Kosu i Badžulu bilo je trideset različitih prezimena i sva su slavila krsnu slavu. Prednjačilo je slavljenje Svih svetih koje je slavilo trinaest rodova. Sv. Ivana apostola služilo je dvanaest, a sv. Nikolu četiri obitelji. Sv. Mihovil častio se u dva plemena. Specifičnost ove župe jest visok stupanj zastupljenosti slavljenja sv. Ivana apostola u odnosu na druge župe u Neretvi. U župi postoji crkva sv. Ivana Krstitelja iz 18. stoljeća pa možda razlog treba tražiti u toj činjenici iako se sv. Ivan Krstitelj slavi 24. lipnja, a sv. Ivan apostol 27. prosinca.

Metković

Metković kao najveće mjesto i političko i kulturno središte doline Neretve bilo je mjesto masovnog doseljavanja. Za razliku od neretvanskih sela gdje su veliki valovi migracija završeni nakon turskog poraza i podjele zemlje od mletačke vlasti, Metković je zahvaćen novim valovima migracija krajem 19. i početkom 20. stoljeća nakon izgradnje željeznice Metković – Mostar i Luke Metković.

Jerković je naveo krsne slave metkovskih obitelji koje su prema matičnim knjigama živjele u župi u 18. stoljeću, a koje su u prvoj polovici 20. stoljeća još prebivale u župi. Valja naglasiti da je Metković do 20. stoljeća bio naseljen samo na lijevoj obali Neretve. Riječ je o trideset jednom prezimenu od kojeg samo za jedno nije navedeno kojeg sveca služi. Potomci najstarijih metkovskih obitelji slavili su najviše sv. Nikolu, čak deset rodova. Slijede Svi sveti s osam rodova. Sv. Ivan štitio je četiri, a sv. Martin i Tri kralja (Bogojavljenje) po tri roda. Sv. Juru *služila* su dva roda³⁸. Fra Vjeko Vrčić 1974. objavio je prošireni popis metkovskih krsnih slava. Na popisu se nalaze mnoge obitelji doseljene iz susjednih neretvanskih sela.

Dalja analiza proučava zastupljenost pojedinih slava po župama. Iz Jerkovićevih podataka analizirana su podrijetla obitelji koje su slavile pojedinog sveca. Pokušalo se istražiti korijene slavljenja svetaca u dolini Neretve.

³⁸ Isto, str. 264–265.

Bogojavljenje (6. siječnja)

U istraženim neretvanskim župama (bez Dobranja i Opuzena) slavilo ga je jedanaest obitelji. Riječ je o po trima obiteljima iz Metkovića, Vida, Slivna i dvjema iz Komina. Tri su obitelji podrijetlom iz zapadne Hercegovine, jedna iz istočne, a za jednu je naznačeno da je iz Hercegovine, bez mjesta doseljenja. Dvije su obitelji iz obalnog pojasa Dalmacije, jedna iz unutrašnjosti, a jedna je iz Neretve i ne zna se točno mjesto podrijetla.

Sveti Ivan apostol i evanđelist (27. prosinca)

Sv. Ivana slavile su dvadeset četiri obitelji od kojih je polovica živjela u Vidonjama. Pet kominskih rodova držalo je ovu slavu, četiri metkovske, dvije borovačke i jedna desanska. Obitelji koje slave sv. Ivana imaju najčešće nepoznato podrijetlo (8). Iz Hercegovine dolazi devet obitelji, a pet ih je iz zapadnog dijela. Iz neretvanskih mjesta šest je rodova štovalo sv. Ivana. Ovaj svetac obično se slavi kao evanđelist, izuzev Desana i Vidonja gdje se slavi kao apostol.

Sveti Martin (11. studenog)

Šest rodova iz Komina, tri iz Metkovića i dva iz Bagalovića slavilo je sv. Martina kao svoga nebeskog zaštitnika. Prezimana su podrijetlom iz Neretve (3), zapadne Hercegovine (3), istočne Hercegovine (2), obalne Dalmacije (1), unutrašnje Dalmacije (1) te nepoznata podrijetla (1).

Sveti Mihovil (29. rujna)

Obitelji Ćerlek i Perleta iz Vidonja i Butigani iz Slivna slave sv. Mihovila. Ćerleci i Butigani podrijetlom su iz neumskog zaleđa, a za Perlete se ne zna pravo podrijetlo.

Sveti Nikola (6. prosinca)

Svetog Nikolu slavile su četrdeset dvije obitelji u obrađenim župama. Riječ je o petnaest kominskih, deset metkovskih, deset bagalovičkih, pet desanskih, četiri vidonjske i tri slivanjske obitelji. Gotovo polovica rodova ima podrijetlo iz Neretve. Sedam ih je doselilo iz zapadne Hercegovine, iz istočne dvije, a iz nepozna-

tog dijela te pokrajine pet. Jedna je obitelj iz dalmatinske unutrašnjosti, a četiri iz primorskog dijela. Za tri obitelji ne zna se odakle su doselile. U Borovcima postoji crkva sv. Nikole te sve borovačke obitelji taj dan spremaju svečani ručak.

Svi sveti (1. studeni)

Sisveti su najbrojnija krsna slava u Neretvi³⁹. Prema predaji ovu su slavu uzimale obitelji koje nakon doseljenja nisu imale svog sveca zaštitnika. Sedamdeset i dvije neretvanske obitelji slavile su 1. studenog i to u Bagalovićima (27), Desnama (14), Vidonjama (13), Vidu (6), Metkoviću (8) i Kominu (4). Obitelji koje su slavile Sve svete bile su većinom iz neretvanskih mjesta (25), Hercegovine (21), zapadne Hercegovine (6), istočne Hercegovine (2), Dalmatinske zagore (9), Primorja (1) te devet obitelji nepoznata podrijetla. U Rogotinu je bio običaj da za Sve svete svaka obitelj priprema svečani ručak.

Drugi sveci

Druge krsne slave koje je don Radovan Jerković zabilježio da se slave u dolini Neretve jesu sv. Toma (21. prosinca prema starom kalendaru, prije reforme 1965.), sv. Jure (23. travnja), sv. Petar (29. lipnja), sv. Luka (18. listopada).

ANALIZA PODATAKA

Slave su se velikim dijelom slavile u jesenskom periodu, a 77 % slava održavalo se u razdoblju od 1. studenog do 6. prosinca⁴⁰. Od devedeset šest rodova koji slave krsnu slavu koja nije Svi sveti njih trideset starosjedioci su u Neretvi. Devetnaest je obitelji iz zapadne Hercegovine, sedam iz istočne, a za devet se ne

³⁹ Svi sveti jesu najzastupljenija krsna slava i u Vrgoračkoj krajini. (Stjepan BANOVIĆ, *O porijeklu slave krsnog imena*, u: *O krsnom imenu – zbornik* (ćir.), ur. S. Velmar-Janković, Beograd, Prosveta, 1985., str. 267–274.)

⁴⁰ Razlika između slava u Makarskom primorju s onima u Neretvi jest kalendarski raspored. Za razliku od neretvanskih slava koje se slave većinom u jesenskom periodu neke slave padaju na proljeće i ljeto. Također je udio obitelji koje slave Sve svete u Makarskom primorju znatno manji nego u Neretvi. Razlikuju se i sveci koji se slave. Tako primorci slave Uzvišenje Sv. Križa, sv. Stjepana (ljetnog), sv. Juru Masnog (31. kolovoza), sv. Ivana Usikovca (29. kolovoza), Obreza-nje Kristovo, sv. Brunu, sv. Mitra, sv. Petra i Pavla, sv. Franu, sv. Matiju.

zna iz kojeg su dijela Hercegovine. Sedam ih je iz obalnog pojasa Dalmacije, tri iz unutrašnjosti. Pet obitelji došlo je izvan granica Dalmacije i Hercegovine, a za šesnaest se ne zna otkud su.

Tablica 1. Stanje krsnih slava u dolini Neretve 1941.

	Svi Sveti	Sv. Nikola	Sv. Ivan	Sv. Martin	Bogojavljenje	Drugi
Bagalovići	27	10	2	2	0	2
Borovci-N. Sela	0	0	2	0	0	0
Desne	14	5	1	4	0	0
Komin	4	15	5	6	2	2
Metković	8	10	4	3	3	2
Slivno	0	3	0	0	3	3
Vid	6	0	0	0	3	0
Vidonje	13	4	12	0	0	2

Usporedimo li podatke o obiteljima s obzirom na podrijetlo te slave li Sve svete (sigurno nisu imali svoju slavu kad su doselili) i onih koji slave druge svece (moguće da su imali svoju slavu), tada dolazimo do sljedećih podataka. Četvrtina rodova iz zapadne Hercegovine slavi Sve svete, a devetnaest obitelji imaju druge svece kao zaštitnike. Dvije istočnohercegovačke obitelji slave Sve svete, a njih sedam druge svece. Iz nepoznatog dijela Hercegovine devet rodova slavi druge svece, a njih čak dvadeset jedan Sve svete. Zbrojimo li cijelu Hercegovinu, dvadeset devet obitelji slave Sve svete, a trideset pet druge svece (sv. Nikolu, sv. Ivana, sv. Martina i sv. Mihovila).

Obitelji koje su doselile iz drugih neretvanskih mjesta podjednako slave Sve svete (25) i druge slave (30). Doseljenici iz primorskog dijela Dalmacije slave većinom druge svece (7), a samo jedna obitelj slavi Sve svete. *Došlje* iz unutrašnjosti Dalmacije slave većinom Sve svete, a tek tri obitelji drže druge svece.

Vidljivi su gotovo identični podatci i udjeli krsnih slava u ukupnom stanovništvu Župa Desne i Bagalovići (sv. Nikola – 21 i 23 %, Svi sveti 58 i 63 %, sv. Ivan 4 i 5 %, . Razlog tomu je što su te dvije župe bile jedna župa sve do 20. stoljeća.

Rijeka Neretva prije regulacije 1881. bila je prirodna granica koja je otežavala kontakt lijeve i desne obale. Dokaz toj tvrdnji jest nemiješanje ikavskog i ijekavskog govora desne, odnosno lijeve strane Neretve. Na desnoj strani Neretve (bez Opuzena) sla-

vilo se sto dvanaest krsnica, od toga su gotovo polovicu činili Svi sveti (45 %). Sv. Nikolu obilježavalo je 27 % obitelji, sv. Martina 11 %, sv. Ivana 9 %, Bogojavljenje 4 % i druge svece 4 %. Na lijevoj strani neretvanske doline (bez Dobranja) Jerković je popisao sedamdeset krsnica. Svi sveti slave se u 30 % domova, sv. Nikola u 24 %, a sv. Ivan u 23 %. Još su zastupljeni sv. Martin s 4 %, Bogojavljenje s 9 %, a čak 10 % obitelji slavi druge svece. Svi sveti najzastupljenija su slava na objema stranama Neretve. Sv. Nikola u podjednakim postotcima slavio se na desnoj i lijevoj strani. Slavljenje sv. Ivana u Vidonjama daje ovom svecu značajniji postotak u odnosu na desnu obalu.

U Dobranjama, Slivnu i Vidu župe su držali dijecezanski svećenici. Fratri su do polovice 19. stoljeća držali Borovce, Komin, Opuzen, Plinu. Fratri i dalje drže Metković i Pasičinu. Desne su kao župa odcijepljene od Borovaca 1761. godine, a Komin od Opuzena 1848. Nije vidljiv utjecaj župničke, redovničke ili dijecezanske opredijeljenosti na stanje krsne slave u pojedinim župama.

U sljedećim selima ili u neposrednoj blizini bilo je pravoslavnog stanovništva: Dobranje, Metković, Slivno i Opuzen. Vidljivo je da neposredna prisutnost pravoslavnog življa koje u tim naseljima cjelokupno slavi krsnu slavu nema utjecaja na udio katoličkog stanovništva koje obilježava slavu kao ni na udio stanovništva koje izvorno nije imalo slavu, a preuzelo je slaviti Sve svete.

Udio krsnih slava u dolini Neretve 1941. (bez Opuzena i Dobranja)

Sve svete od svih popisanih neretvanskih obitelji 1941. slavilo je 41 %, sv. Nikolu 27 %, slijedi sv. Ivan s 14 %, sv. Martin 9 %, Bogojavljenje 6 %, sv. Mihovil 2 % te sv. Stjepan i sv. Toma s malim brojem štovatelja.

Uzme li se u obzir podatak da je slavu u Vidu, Slivnu i župi Borovci-Nova Sela držao manji broj župljana te da je u Metkoviću koji je postao kotarsko središte doseljena velika brojka stanovnika koji nisu imali običaj krsne slave, može se reći da se običaj krsne slave u potpunosti zadržao do 1941. u sljedećim neretvanskim selima: Desnama, Bagalovićima, Kominu, Vidonjama. Ovom nizu mogu se dodati Dobranje i Opuzen za koje nema točnih podataka po obiteljima iz 1941. godine, ali se zna da su sve obitelji slavile. Usporedimo li udio slavljenja Svih svetih, koje obično slave doseljene obitelji koje nemaju svoje krsne slave,

može se zaključiti da preko polovice obitelji u Desnama i Bagalovićima nije imalo svoju krsnu slavu, već su prihvatile slaviti ovaj običaj doseljenjem. U župama gdje velika većina obitelji slavi krsnu slavu i gdje ne prevladava slavljenje Svih svetih jesu naselja u kojima bi ovaj običaj trebao biti autohton u dolini Neretve. Jezgre slavljenja krsne slave u Neretvi iz kojih se običaj proširio na ostatak Neretve bile bi župe Komin, Vidonje i Metković.

ZAKLJUČAK

Krsna je slava običaj slavljenja sveca zaštitnika pojedinog roda, odnosno šire obitelji koja nosi isto prezime. Korijeni slave u Neretvi i šire nisu razjašnjeni i postoji nekoliko teorija koje nije moguće potvrditi. Slava ima religijsku i profanu dimenziju. Don Radovan Jerković prvi je popisao neretvanske rodove i njihove krsne slave prije Drugoga svjetskog rata. Većina neretvanskih slava svetkovala se u jesenskom razdoblju. Najpopularnija neretvanska, katolička slava jesu Svi sveti. Poslije nje slijede sv. Nikola, sv. Ivan i sv. Martin, te neki manje zastupljeni sveci. Velik broj neretvanskih obitelji koje slave Sve svete dokaz je da većina obitelji nije izvorno imala krsnu slavu budući da su ovu slavu prihvaćale doseljene obitelji koje nisu izvorno slavile ovaj običaj. Prema analizi zastupljenosti obitelji koje imaju svoje krsne slave, ovaj je običaj autohton kod katoličkog stanovništva u Kominu, Vidonjama i Metkoviću. Moguće je da se slava iz ovih triju mjesta proširila na ostatak katoličke Neretve.

FAMILY PATRON-SAINT'S DAY OF ROMAN CATHOLIC POPULATION OF NERETVA VALLEY BEFORE WORLD WAR II

Summary

This work deals with the phenomena of celebration of the Family Patron-Saint's Day (Krsna Slava) among the Roman Catholic population in the Neretva valley in Croatia. Krsna Slava is widespread among several countries and different nations in Balkans. Its origins are not known. First and most complete lists of the Neretva families and their patron saints were made in 1941 by Radovan Jerković. He collected data in Bagalovići, Borovci-Nova Sela, Desne, Metković, Komin, Slivno, Vid and Vidonje.

Almost half of families celebrate All Saints (1st November). In the past, the families who immigrated to the Neretva valley and had not already had their own patron saint, chose All Saints to be their patrons. This means that this custom is not originally from the Neretva valley. Other saints celebrated by the Neretva families are St. Nicholas, St. Martin, Epiphany, St. Thomas, St. Michael, St. Stephan and St. John. These data are analyzed from different angles trying to understand the roots of this custom in the Neretva valley. Komin, Vidonje and Metković should be the original centres of Krsna Slava celebrating.

Keywords: Family Patron-Saint's Day, Neretva valley, Roman Catholics, folk customs